

Rađanje 'Ujedinjene Amerike' – diplomatski izazov za Ruđera Boškovića

Ivica Martinović

Amerika je Ruđeru Boškoviću bila višestruk i trajan izazov. Ako mu je u rimskom razdoblju, zbog zamisli da otputuje u Brazil i ondje blizu ekvatora izmjeri duljinu meridijanskog stupnja na trošak portugalskog kralja, bila geodetski izazov,¹ ako mu je u milanskom razdoblju, zbog nakane da motri prolaz Venere ispred Sunca na obalama Kalifornije, bila astronomski izazov,² u trećem, pariškom razdoblju Amerika je postala predmetom njegova političkog promišljanja i pjesničkog nadahnuća.

Sjevernu je Ameriku Bošković počeo promatrati u izričitoj političkoj perspektivi već godine 1768., pet godina prije dolaska u Pariz. Prvi snop takvih vijesti i ocjena priopćio je u pismima koja je uputio svojim u Dubrovniku,³ a ne, kako bi se prije očekivalo, Senatu svoje domovine Dubrovačke Republike. Neprilike s kojima se Englezi suočavaju na američkom Sjeveru, napisao je 19. kolovoza 1768., utjecale su da nije došlo do službene objave rata između Francuske i Engleske. 16. svibnja 1770. bratu je poslao vijest o bostonskom pokolju.

Francuski državljani i njegova »prva, prirodna domovina«

Status znamenitoga Dubrovčanina korjenito se izmijenio ubrzo po dolasku u Pariz. Uredno plativši propisanu taksu »deux cent quarante livres«, Bošković je 9. prosinca 1773. postao francuskim državljaninom. U izdanoj je ispravi oslovljen kao »naš dragi i dobri prijatelj Ruđer Bošković iz grada Dubrovnika u Dalmaciji, svećenik ukinute Družbe Isusove, potomak stare dalmatinske obitelji i plemić Re-

1 Ivica Martinović, »Amerika – izazov za geodeta Ruđera Boškovića«, *Analitički Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 35 (1997), pp. 173–184.

2 Vidi zbirku pisama o neostvarenom putovanju u Kaliforniju, pohranjenu u: Archivum Historicum SI Roma, *Opera Nostrorum* 90, ff. 1r-54v; objavljenu pod rednim brojevima 178.–206. u: Ruggiero Giuseppe Boscovich, »Carteggio con corrispondenti diversi su un'ipotesi di viaggio in California (1766–1767)«, u: Ruggiero Giuseppe Boscovich, *Lettere per una storia della scienza (1763–1786)*, a cura di Rita Tolomeo (Roma: Accademia Nazionale delle scienze detta dei XL, 1991), pp. 281–326. Usp. osobito pismo Lorda Mortona Ruđeru Boškoviću u Pavii, London, 12. svibnja 1767., pohranjeno u: Archivum Historicum SI Roma, *Opera Nostrorum* 90, ff. 44r-45v; objavljeno u: Boscovich, »Carteggio con corrispondenti diversi su un'ipotesi di viaggio in California (1766–1767)«, pp. 320–321.

3 Vidi Željko Marković, *Ruđer Bošković*, dio drugi (Zagreb: JAZU, 1969), na pp. 755, 760 i 831.

publike Lucce» («notre cher et bien aimé Roger Boscovich de la ville de Raguse en Dalmatie, prêtre de la Société de Jésus abolie, issu d'une ancienne famille de Dalmatie et Noble de la République de Lucques»).¹ Imenovanje za direktora optičkih istraživanja u francuskoj ratnoj mornarici i izbor među četrdesetoricu besmrtnika, obećan mu a neostvaren, pretpostavljali su francusko državljanstvo. O tim dvama razlozima koji su ga naveli da zatraži francusko državljanstvo (*la naturalizzazione*) obavijestio je dubrovački Senat u pismu s nadnevkom 8. veljače 1774. I u novim je okolnostima Bošković posvjedočio svoje domoljublje:

»Premda sam sad postao Francuz, čak dobivam primanja od Njegova Veličanstva i određen sam za njegova službenika, uvijek ću u vidu imati svoju prvu, prirodnu domovinu.«²

Znakovito je da je pismo potpisao sa »Servitore, e Sud:[dit]^o«, dakle onako kako ga je potpisivao i onda kad je uistinu u formalnopравnom pogledu bio podanikom Dubrovačke Republike.

A kad mu je 6. ožujka 1774. uručen *Brevet* o imenovanju za ravnatelja optičkih istraživanja u francuskoj ratnoj mornarici (*Direttore d'Optica per la Marina*), Bošković je požurio javiti Senatu Dubrovačke Republike da mu je poslije duga otezanja, što su ga uzrokovali zavidnici, ministar mornarice uručio ljubazno pismo s kraljevim brevetom o imenovanju za ravnatelja optike kako bi »njegovao ovu vrstu matematike, te usavršio teoriju i na osobiti način olakšao uporabu akromatičkih dalekozora koji trebaju mornarici za njezine motritelje i ratne brodove«.³ Drugom ispravom, brevetom iz Ministarstva vanjskih poslova, utvrđen je iznos godišnjega beriva u svrhu da se Bošković u potpunosti posveti »višim razmatranjima i revnosti za napredak znanosti« (*alle meditazioni sublimi, e al mio zelo per l'avanzamento delle scienze*). Ministarstvo mornarice obvezalo se davati mu 2000 franaka po godišnjem ugovoru i još 2000 franaka nagrade, a Ministarstvo vanjskih poslova odredilo je godišnje berivo u iznosu od 4000 franaka. Pismo s nadnevkom 7. ožujka 1774. prvo je pismo koje je Bošković potpisao kao ravnatelj optike u francuskoj ratnoj mornarici:

Um:^{mo} Div:^{mo} Obbl:^{mo} Ser:[vito]^{re}
l'Abbate Boscovich Direttore d'Optica
per la Marina di S. M. Cristianissima.

1 Usp. ispravu *Naturalité avec Congé de tenir Bénéfice en faveur du S. Roger Boscovich* kralja Louisa XV. o primitku Rudera Boškovića u francusko državljanstvo, PAD (= Povijesni arhiv u Dubrovniku), Acta et diplomata, 18. st., RB-1. Vidi i opis isprave: Ivica Martinović, »Filozofski, prirodnoznanstveni, književni i istraživački rad Rudera Boškovića i prilog za njegovu biografiju«, u: *Isusovačka baština u Hrvata* (Zagreb: MGC, 1992), pp. 275–289, na pp. 276–277.

2 Pismo Rudera Boškovića Senatu Dubrovačke Republike, Pariz, 8. veljače 1774., autograf pohranjen u: PAD, *Acta Sanctae Mariae Maioris: Dopisivanje 18. st.*, F. XIII, N. 1607; pismo objavljeno u: Giuseppe Gelcich, »Dopisi Boškovićevi u poslovih dubrovačkih / Lettere dell' Ab. R. G. Boscovich alla Repubblica di Ragusa«, *Rad JAZU* 87–88–90 (1887–1888), pp. 177–180, na pp. 179–180: »Quantunque ora divenuto Francese, e già pensionato di S. M. Cristianissima, e destinato suo ufficiale, avrò sempre in vista la prima mia patria naturale.«

3 Pismo Rudera Boškovića Senatu Dubrovačke Republike, Pariz, 7. ožujka 1774., autograf pohranjen u: PAD, *Acta Sanctae Mariae Maioris: Dopisivanje 18. st.*, F. XIII, N. 1667; pismo objavljeno u: Gelcich, »Dopisi Boškovićevi u poslovih dubrovačkih«, pp. 180–182.

Politički izazov: rađanje nove republike

Nije prošla ni puna godina dana od Boškovićeve dolaska u Pariz, a njegove su se spoznaje o naravi političkih zbivanja u Sjevernoj Americi produbile do jasnog uvida. U Americi se, ustvrdio je pišući bratu Božu 10. listopada 1774., »rađa jedna nova republika, slična onoj u Nizozemskoj, na općem kongresu svih kolonija kontinenta koje će na njemu vjerojatno utanačiti savez s odredbama da bi osigurale svoju slobodu«.¹ U pismu, s nadnevkom 12. prosinca 1774., zabilježio je i odgovor kolonijalne sile: engleski je kralj u uvodnom slovu prigodom otvaranja parlamenta najavio uporabu svih sredstava da bi pokorio Amerikance.

U diplomatskim pismima, koja je iz Pariza redovito slao Senatu Dubrovačke Republike, Bošković je tek godine 1778. počeo prikazivati i američke teme. »U Americi su Englezi izgubili vrlo mnogo«,² tako je dubrovačkoj vlasteli sažeo vijesti koje je uspio prikupiti u pariškim diplomatskim krugovima do 17. listopada 1778. Prema istim izvorima treba očekivati vijest o skorom zauzeću Rhode Islanda (*la presa di Rod Island*) jer se združenu napadu francuske flote pod d'Astringovim zapovjedništvom s mora i američke vojske s kopna ne može oduprijeti 6000 ljudi koliko ih Englezi imaju. Englezi su, unatoč takvim predviđanjima, izdržali napad.

Krajem te godine susreo se u Versaillesu s Benjaminom Franklinom, »poslanikom Ujedinjene Amerike« (*deputato dell' America Unita*) na francuskom dvoru, s kojim se upoznao 1760., za svoga boravka u Londonu.³ Ovoga puta nije bilo riječi o pokusima s električitetom. Susret se zbio 5. prosinca 1778. za ručkom koji je u Versaillesu priredio comte de Vergennes, francuski ministar vanjskih poslova.⁴ Sukladno svojoj diplomatskoj ulozi, Franklin je bio suzdržan: »Pitao sam ga ima li zanimljivih novosti, koje su priopćive, i rekao mi je da nema.« Bošković nije popuštao s pitanjima. Upitao je Franklina koji je stvarni položaj francuskog brodovlja pod zapovjedništvom admirala d'Estainga i, još izravnije, je li ono uistinu, kako se u Parizu proćulo, opkoljeno u bostonskoj luci. »Uvjerio me da je [d'Estaing] na otvorenom moru, što mi je potvrdila i druga pouzdana osoba.«

1 Rudar Bošković Božu Boškoviću, Pariz, 10. listopada 1774., pismo pohranjeno u: University of California Berkeley, Bancroft Library, Boscovich Archives 587, p. 7, 180; prijepis Branimira Truhelke u Zavodu za povijest i filozofiju znanosti HAZU u Zagrebu: »Gli Inglesi hanno troppi guai in America, dove va a nascere una nuova Repubblica simile a quella d'Olanda, nel Congresso generale di tutte le Colonie del Continente, che faranno probabilmente in esso una lega con de' provvedimenti da assicurare la sua libertà«. Vidi podatak o pohrani u: Edoardo Proverbio, »Provisional catalogue of R. J. Boscovich letters«, na p. 137b. Usp. Željko Marković, *Rude Bošković*, p. 831.

2 Rudar Bošković Senatu Dubrovačke Republike, Bignon, 17. listopada 1778., pismo pohranjeno u: PAD, *Acta Sanctae Mariae Maioris: Dopisivanje 18. st.*, F. XV., N. 1879; objavljeno u: Gelcich, »Dopisi Boškovićeve u poslovih dubrovačkih«, pp. 223–225, na p. 225.

3 O susretima Rudera Boškovića i Benjamina Franklina vidi: Željko Marković, *Rude Bošković* (Zagreb: JAZU, 1968–1969), pp. 540, 546, 564 i 882; Dragoljub Živojinović, *Američka revolucija i Dubrovačka Republika 1763–1790* (Beograd: Prosveta, 1976), pp. 136 i 142; Vladimir Muljević, »Some of Bošković's views on aerostats and his contacts with Benjamin Franklin«, u Žarko Dadić (ed.) *Proceedings of the International Symposium on Rudar Bošković* (Zagreb: JAZU, 1991), pp. 145–151, na pp. 146–148.

4 Rudar Bošković Senatu Dubrovačke Republike, Pariz, 7. prosinca 1778., autograf pohranjen u: PAD, *Acta Sanctae Mariae Maioris: Dopisivanje 18. st.*, F. XV., N. 1883; pismo objavljeno u: Gelcich, »Dopisi Boškovićeve u poslovih dubrovačkih«, pp. 225–227, na p. 225: »Dirò solo che ieri l'altro a Versailles mi trovai a pranzare dal Sig. Conte di Vergennes col celebre Dottor Franklin deputato dell' America Unita, che è di mia antica conoscenza.« Usp. Marković, *Rude Bošković*, p. 882.

Bošković se pritom oslonio na svjedočanstvo kapetana koji je svojim očima, na putu u francuske luke, na pučini vidio admiralski brod s cijelom eskadrom. Je li francuska potpora Amerikancima s morske strane djelatna ili nije – to je u tom trenutku bilo presudno za ishod englesko-američkog sukoba i poticajno ne samo za Boškovića diplomata nego i za Boškovića pjesnika.

Uoči odlaska u Bassano, da bi ondje tiskao *Opera pertinentia ad opticam et astronomiam*, u trima je pismima dubrovačkom Senatu javio vojne i političke novosti o tijeku englesko-francuskog rata u zapadnoindijskom otočju.¹ U spletu informacija koje je poslao 12. ožujka, politički je najvažnija i najsvježija bila ona da je 5. ožujka engleski parlament kralju svečano uručio predstavku kojom se zahtijevao »prestanak američkog rata« (*la cessazione della guerra d'America*),² predstavku koja je uvečer bila popraćena iluminacijom engleske prijestolnice. U drugom pismu, s nadnevkom 2. travnja, a mimo svoga redovitog mjesečnog izvješća za dubrovačku vlastelu, javio je o promjenljivoj ratnoj sreći u borbi za otok St. Christopher u Malim Antilima, a Boškoviću je kao pouzdan izvor o ratnim zbivanjima poslužio sin markiza Mirabeaua, koji je upravo stigao s tog otoka. Posljednje Boškovićevo diplomatsko pismo poslano iz Pariza, s nadnevkom 30. travnja 1782., usmjeravalo je pozornost dubrovačkog Senata na »potpunu promjenu vlade u Londonu«, dakle na imenovanje nove vlade koja je odmah poduzela korake da sklopi mir ili bar primirje s Nizozemskom i Sjevernom Amerikom. Sukladno novom odnosu snaga, diplomatska su očitovanja dobila novi zamah. »Nizozemska je već priznala nezavisnost Amerikanaca i primila izaslanika ove nove republike«,³ javio je Bošković Dubrovčanima. Najpovoljnija vijest, »una nuova favorevolissima« kako je Bošković izrijekom zapisao, odnosila se na postojano držanje novog političkog subjekta: »Sigurna je stvar da će se i Amerikanci držati čvrsto.«⁴ Tim je političkim vijestima Bošković pridodao i vijesti o uspjehu velikih francuskih trgovačkih konvoja koji su se uputili jedan iz San Dominga a drugi iz Bresta, te sretno preplovili Atlantik. Vlasti maloga pomorskoga grada-države zacijelo su pomno razmatrale vijesti o novim plovidbenim okolnostima na Atlantiku. Ipak, u Boškovićevu posljednjem diplomatskom pismu iz Pariza političke su vijesti zasluživale prednost pred trgovačkima. Na političkoj pozornici, upozorio je Bošković svoju domovinu, pojavio se stabilan, samostalan subjekt sa svojim interesima i razlozima – Sjedinjena Amerika.

1 Pisma Rudera Boškovića Senatu Dubrovačke Republike, Pariz, 12. ožujka, 2. travnja i 30. travnja 1782., pohranjena u: PAD, *Acta Sanctae Mariae Maioris: Dopisivanje 18. st.*, F. XV., NN. 1951, 1954 i 1957; objavljena kao pisma 85., 86. i 87. u: Gelcich, »Dopisi Boškovićevi u poslovih dubrovačkih«, pp. 238–243.

2 Gelcich, »Dopisi Boškovićevi u poslovih dubrovačkih«, p. 239.

3 Ruder Bošković Senatu Dubrovačke Republike, Pariz, 30. travnja 1782., pismo pohranjeno u: PAD, *Acta Sanctae Mariae Maioris: Dopisivanje 18. st.*, F. XV., N. 1957; objavljeno u: Gelcich, »Dopisi Boškovićevi u poslovih dubrovačkih«, pp. 241–243, na p. 242: »ma già la Olanda, cioè tutti gli stati generali, ha riconosciuta l'indipendenza degli Americani, e ammesso il ministro di quella nuova Republica.«

4 Gelcich, »Dopisi Boškovićevi u poslovih dubrovačkih«, p. 242: »E cosa sicura, che anche gli Americani terranno sodo.«

Pjesnički izazov: slobodna Philadelphia

Pojavi i usponu Sjedinjene Amerike Bošković je posvetio i stihove (sl. 1). O povlačenju Engleza iz Philadelphije i o izborenoj slobodi američkog naroda, pjevao je g. 1779. u posvetnoj poslanici francuskom kralju Louisu XVI., koju je uvrstio na početak četvrtog, latinsko-francuskog izdanja svoga spjeva *De Solis ac Lunae defectibus*.¹ Sukladno kanonima posvetnice, Bošković se za svoju naturalizaciju, prihode i položaj u francuskoj ratnoj mornarici zahvalio kralju, premda je isprave o Boškovićevu imenovanju i godišnjim prihodima potpisao njegov predšasnik na prijestolju Louis XV. još 1. siječnja 1774., a sam je Bošković postao francuskim državljaninom još ranije – 9. prosinca 1773.² Štoviše, u maniri dvorskoga astrologa, a na temelju položaja Jupitera i Urana, znameniti se Dubrovčanin usudio prореći da će kraljica u slijedećem porodu francuskom narodu podariti prestolonasljednika.

*Qua sese arcloas (s) America extendit ad oras
In bellum pulchra pro libertate ruebant
Oppressi nuper Populi : tu in vota vocatus
Accurris : iussa immenso volat æquore classis*

viii

É P I T R E

*Fæta armis, & fæta viris : Philadelphia gaudet
Libera : præcipiti turmæ fugere volatu
Hostiles : liber jam Delavarius amnis
Panditur, atque suos dominam deducit ad Urbem,
Imperiique novi surgit tutissima moles.*

Slika 1. Boškovićevi stihovi u zoru američke slobode: »Philadelphia gaudet libera«. Boscovich, »Ad potentissimum Galliae Ludovicum XVI epistola dedicatoria«, u *Les Éclipses* (Paris, 1779), ulomci s pp. VI i VIII.

1 Abbé Boscovich, »Ad potentissimum Galliae regem Ludovicum XVI epistola dedicatoria / Épitre dédicatoire a Sa Majesté Louis XVI Roi de France«, u Boscovich, *Les Éclipses* (A Paris: Chez Valade – Laporte, 1779), pp. I–XXVII.

2 Usp. Ivica Martinović, »Ljetopis života i djela Ruđera Boškovića«, *Dubrovački horizonti* 35 (1995), pp. 41–48, na p. 48.

Na prvi pogled Boškovićevi stihovi o slobodi Amerike poštuju i realpolitički okvir i kanone posvetne pjesme upućene vladaru. Oni odmah podsjećaju na presudnu vojnu činjenicu da je francusko brodovlje pod zapovjedništvom admirala d'Estainga štitilo uski morski pojas sjevernoameričkog kontinenta i time prisililo Engleze da se povuku iz Philadelphije i porječja Delawarea.

Zađe li se pak u pojedinosti, Boškovićeva posvetna poslanica francuskom kralju iskače iz pravila književne vrste i nadilazi zadani realpolitički okvir, i to zbog slojevita iskaza o slobodi:

*Qua sese arctoas America extendit ad oras
In bellum pulchra pro libertate ruebant
Oppressi nuper Populi: tu in vota vocatus
Accurris: jussa immenso volat aequore classis
Foeta armis, & foeta viris: Philadelphia gaudet
Libera: praecipiti turmae fugere volatu
Hostiles: liber jam Delavarius amnis
Panditur, atque suos dominam deducit ad Urbem,
Imperiique novi surgit tutissima moles.*

*Gdjeno Amerika seže do uzanog primorja svoga
U boj za lijepu slobodu narod podjarmljen krenu.
U pomoć pritječeš, kralju, njihovom potaknut željom.
Brodovlje s Tvojim nalogom beskrajnom pučinom brli,
Krcato ono je oružjem, krcato ono je ljudstvom.
Slobodna kliče Philadelphia. Sluteći propast
Uzmiču čete zlotvorske. Slobodna protiče rijeka
Delawareska odvođeći svoje vladarskom gradu.
Posve se sigurno zdanje za novi diže impertj.¹*

Pjevati o slobodi Amerike za Boškovića je značilo veličati odluku s kojom je podjarmljeni američki narod krenuo »u boj za lijepu slobodu« (*in bellum pulchra pro libertate*), ali i izreći političku procjenu o sigurnim temeljima novoga carstva, procjenu koja se danas doima poput proročkog iskaza:

»Posve se sigurno zdanje za novi diže imperij.«

Nije, zacijelo, bilo uputno govoriti o novom imperiju u pjesmi upravljenoj monarhu koji vlada jednim starim imperijem. Augustin de Barruel, koji je usporedno izdao Boškovićev latinski izvornik i svoj prozni prijevod Boškovićevih stihova na francuski, popratio je upravo ove uvodne stihove povijesnom bilješkom.² Pritom se prevoditelj de Barruel potrudio kako bi Boškovićeve poruke učinio

1 Boscovich, »Ad potentissimum Galliae regem Ludovicum XVI epistola dedicatoria«, pp. VI + VIII, ovdje u mom prepjevju.

2 Usp. bilješku 5 prevoditelja De Barruela u: *Les Éclipses, poème en six chants, dédié à Sa Majesté par M. L'Abbé Boscovich*, traduit en Français par M. L'Abbé Barruel (A Paris: Chez Valade, Imprimeur-Libraire; Laporte, Libraire, 1779), p. VII: »Protection accordée aux Américains, départ de la flotte de M. d'Estaing, dont l'approche a déterminé les Anglois à évacuer Philadelphie à la Délavare.«

prihvatljivijima francuskom dvoru pa je u završnom stihu američke epizode pridodao »pokroviteljstvo« francuskoga kralja:

»*E ce nouvel empire s'élève sous tes auspices.*«¹

Boškovićeve radost zbog američke slobode ponajviše je zgusnuta u onom nezaboravnom poetskom iskazu što je upravljen prvom američkom glavnim gradom:

»*Slobodna kliče Philadelphia*« (*»Philadelphia gaudet libera:«*).

Barruel je i ovdje nastojao biti »jasniji« po mjeri francuskoga dvora kad je one koji se usmjeruju prema Philadelphiji nazvao »djecom Pensilvanije«.²

Premda je epizoda o američkoj slobodi stegnuta na devet heksametara, Bošković ju je redovito spominjao u pismima koja je u ljeto 1779. godine upućivao svojim korespondentima, dakle u razdoblju kad mu je svakog tjedna iz tiskare pristizalo po pet araka novoga izdanja njegova prirodoznanstvenog spjeva. Primjerice, u dvama pismima Francescu Gambarani, profesoru fizike u Milanu, nabrojio je teme svoje poslanice francuskom kralju te istaknuo kako je važnom temom njegovih heksametara i »l'America settentrionale protetta«, tj. Sjeverna Amerika koja je u suprotstavljanju Engleskoj uživala potporu francuskog kralja.³ Američka se tema, tumači Bošković, nastavlja na stihove o unaprijeđenoj i ojačanoj francuskoj mornarici u kojoj i on služi. Dapače, među recima pisma upućenog Gambarani 10. srpnja 1779. pročitati je stihove upravo o napretku mornarice i o slobodnoj Philadelphiji. Iste je stihove, uz slično obrazloženje, Bošković uključio i u pismo koje je 24. srpnja 1779. uputio mladom privrženiku i redovničkom subratu Francescu Puccinelliju.⁴

S vremenske udaljenosti od dva stoljeća lako se danas složiti s Boškovićem. Uistinu je dolikovalo radovati se slobodi jednoga dalekog naroda. Trebalo se radovati sigurnim temeljima njegove nedavno ustanovljene države. Jedan je hrvatski umnik u pariškim diplomatskim krugovima sa zavidnom jasnoćom prosuđivao nastanak »nove republike« na sjevernoameričkom kontinentu i o tome obavještavao svoju »prvu, prirodnu domovinu« u razdoblju 1778.–1782. Jedan je hrvatski pjesnik pozdravio američku slobodu u njezinu osvit prije dva stoljeća.

1 Boscovich, »Épître dédicatoire a Sa Majesté Roi de France«, p. VII.

2 Boscovich, »Épître dédicatoire a Sa Majesté Roi de France«, p. IX: »les Enfants de Penn«.

3 Ruđer Bošković Francescu Gambarani u Milanu, Pariz, 13. lipnja i 10. srpnja 1779., pisma 142 i 143 objavljena u Franjo Rački (ur.), »Dopisi Boškovićevi s različitim osobama«, *Rad JAZU* 87–88–90 (1887–1888), pp. 321–325, na pp. 322 i 323.

4 Ruđer Bošković Francescu Puccinelliju, Boynes, 24. srpnja 1779., pohranjeno u: Archivum Historicum SI Roma, Opera Nostrorum 89, ff. 68r-69r; objavljeno u: Boscovich, *Lettere per una storia della scienza*, pp. 138–140, na p. 139.

Z b o r n i k D i p l o m a t s k e a k a d e m i j e

Međunarodni simpozij

DIPLOMACIJA DUBROVAČKE REPUBLIKE

Pod pokroviteljstvom predsjednika Republike Hrvatske
dr. Franje Tuđmana

Ministarstvo vanjskih poslova Republike Hrvatske

Diplomatska akademija

Zagreb, 1998